

Аннотация

Свиридюк Н. П. Юридические коллизии как свойство законодательства переходного периода. — Статья.

В статье характеризуется понятие коллизий, их виды, свойства коллизионных норм и правила разрешения коллизий в юридической практике.

Ключевые слова: коллизия, коллизионное право, конкуренция норм, разрешение коллизий.

Summary

Sviridyuk N. P. Legal Conflicts As Characteristic of Legislation in Transition. — Article.

The article characterized the notion of conflicts, their types, properties and rules of conflict of laws rules resolve conflicts in legal practice.

Keywords: conflict, Conflict of laws, competition rules, resolving conflicts.

УДК 340.5:81'22

Ю. В. Чистякова

СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД У ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: КОГНІТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Актуальність теми і аналіз останніх досліджень. Порівняльно-правова наука на сьогоднішньому етапі свого розвитку постійно залучає нові методологічні підходи, які удосконалюють якість наукових досліджень. На думку проф. М. А. Дамірлі на сучасному етапі розвитку правової науки є необхідним доповнювати методологію досліджень широким колом підходів і методів [1, 92]. В методологію порівняльного права включається широке коло підходів, серед яких цивілізаційний, герменевтичний, аксіологічний і антропологічний, синергетичний та ін. Одним з нових методологічних підходів, які можна використовувати для проведення порівняльно-правових досліджень, є семіотичний, який не досить широко використовується в українській правовій науці. Ознайомлення з цим підходом та його подальше використання в науковій діяльності мають високе значення для порівняльно-правової науки.

На сьогоднішній день у вітчизняній науці немає комплексних досліджень з семіотики права. Однією з перших наукових робіт в цій сфері є дисертаційне дослідження А. К. Саркісова, яке присвячене історико-правовому аспекту проблеми [2]. Для повної характеристики семіотичного підходу автором використовувалися роботи, присвячені загальній семіотиці, лінгвістичній семіотиці таких авторів, як О. М. Балинська, А. А. Ветров, Т. І. Дудаш, Ю. М. Лотман, Г. Г. Почепцов, С. Г. Проскурін, К. Д. Скрипник, Є. А. Тюгашев, І. Ф. Янушкевич та ін. Істотна увага приділялась роботам засновників семіотичної науки Ф. Соссюра і Ч. Пірса.

Метою дослідження є дати характеристику семіотичного підходу загалом та продемонструвати когнітивні можливості використання даного підходу в порівняльно-правових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Семіотика — молода наукова дисципліна. Вона сформувалася лише на межі XIX–XX ст. Як відмічає Ю. Степанов, семіотика знаходить свої об'єкти скрізь, всюди її безпосереднім предметом є інформаційна система, тобто система, що несе інформацію, і елементарне ядро такої системи — знакова система [3, 5]. Найбільш загальним коротким визначенням семіотики (грец. *semeіon* — знак) є «наука про знаки».

Як наукова теорія семіотика почала розвиватися у кінці XIX — початку XX ст., проте поступово у неї виявляється усе більш глибоке коріння у вченнях Арістотеля, Філона Олександрійського, стоїків, Августина Блаженного, в логічному вченні схоластики, у філософії Т. Гоббса, Дж. Локка, в логіко-математичних роботах Г. Лейбніца, в дослідженнях з мовознавства А. Потебні, В. Гумбольдта та ін. [4, 7]. Основні принципи «науки про знаки» були сформульовані американським логіком, філософом і дослідником природи — Чарльзом Сандерсом Пірсом (1839–1914), який і запропонував термін «семіотика». Ч. Пірсом, що прагнув до створення логіки науки, яка пояснює процес отримання наукових знань, що репрезентують реальність, були дані визначення знаку, первинна класифікація знаків (індекси, ікони, символи), встановлені завдання і рамки нової науки. Якщо Ч. Пірс розвивав логічну лінію семіотики, то лінгвістична лінія розроблялася в працях швейцарського лінгвіста Фердинанда де Соссюра (1857–1913), що вбачав «семіологію» як науку, що вивчає життя знаків усередині життя суспільства (в яке лінгвістика повинна входити як складова частина) [5, 608]. Знаменитий «Курс загальної лінгвістики» (курс лекцій) був виданий його учнями вже після смерті вченого в 1916 р. Термін «семіологія» і зараз використовується в деяких традиціях (передусім французькій) як синонім семіотики. Початковою одиницею аналізу, за Ф. Соссюром, є знак, який являє собою відношення між означаємим (поняття, план змісту) і означаючим (акустичний образ, план вираження), зв'язок яких довільний.

У структурі семіотичних знань можна виділити теоретичну семіотику та дескриптивну семіотику. Теоретична семіотика — це семіотика, яка вивчає загальні властивості та відношення, що притаманні будь-яким знаковим системам, незалежно від їх матеріального втілення. Теоретичну семіотику цікавлять насамперед загальні принципи побудови будь-яких знакових систем, а також загальні принципи щодо їх виникнення і функціонування. До складу теоретичної семіотики відносять логічну семіотику, яка має справу з аналізом природних і штучних мов у різних аспектах їхнього функціонування. Дескриптивна семіотика — це семіотика, яка вивчає конкретні знакові системи, зокрема, дескриптивною можна назвати семіотику права [6, 52]. Розробка положень семіотики права та використання її можливостей для здійснення порівняльно-правових досліджень не можливі без теоретичної семіотики, оскільки вона визначає поняття знаку взагалі, встановлює види знаків, описує типові знакові ситуації, найбільш загальні способи використання знаків і тому подібне. Водночас теоретична семіотика може доповнюватись даними, що формуються в результаті семіотико-правових досліджень та удосконалювати загальні поняття та принципи.

Використання семіотичного підходу в порівняльно-правових дослідженнях дає великі когнітивні та евристичні можливості. Через відсутність досліджень в даній галузі науки визначаємо основні, найбільш очевидні та важливі переваги використання семіотичного підходу в рамках порівняльного правознавства, отже їх перелік та характеристику не можна вважати вичерпними.

Комплекс семіотичних знань дозволить більш компетентно вирішувати проблеми, що постають у процесі наукової діяльності, адже семіотичний аналіз дозволяє розглядати правову реальність як складну структуру, значення якої можливо зрозуміти на перехресті різних кодів, що є специфічними для кожної правової системи. Використання семіотичного підходу в порівняльно-правових дослідженнях здійснюється у поєднанні порівняльно-правового методу з системно-функціональним, конкретно-історичним, формально-логічним методами. Даний симбіоз дозволить повно та ґрунтовно провести вивчення об'єкта дослідження. Семіотичний підхід має також широкі евристичні можливості в дослідженні законодавства різних держав, особливо при діяхронному дослідженні права та його норм, порівняльному аналізу різних правових систем та їх характерних рис.

Перш за все, необхідно зазначити, що будь-які порівняльно-правові дослідження здійснюються за допомогою виділення правових знаків та правових знакових конструкцій як первинних елементів аналізу, оскільки всі явища правової реальності отримують знакові форми (законодавчі акти, правові звичаї, юридична термінологія та ін.). У той же час, методика порівняльно-правових досліджень при використанні семіотичного підходу, має деякі особливості. Окрім загальних правил, які рекомендується використовувати (правильний вибір об'єктів, проведення порівняння на різних рівнях, правильне визначення ознак порівнювальних об'єктів та ін.), слід враховувати, що семіотичний підхід передбачає не тільки виділення правових знаків, а й розщеплення цих знаків на означаючу та означаємі частини, виділення предметного та смислового значення, проведення діяхронного аналізу правового знаку на основі трансформації однієї або декількох його складових. Все це вимагає більшої уважності та ретельності при виборі об'єктів порівняльно-правового дослідження, повної однорідності, однопорядковості та односистемності порівнюваних об'єктів, а у разі діяхронного порівняння семіотичний підхід вимагає також і цілісність історичних знань, що відображають зміну правового знаку в часі.

Оскільки процес розуміння та осягнення правових явищ, які досліджуються порівняльно-правовою наукою, має діалогічний характер і здійснюється в рамках двох і більше правових культур, тому ефективним є вивчення правових знаків та їх конструкцій в процесі семіозису (тобто процесі функціонування знаку). Семіозис визначається як певна ситуація, що включає такий набір компонентів: намір особи А (адресата) передати особі Б (одержувачу) повідомлення В, канал зв'язку Г, яким передаватиметься повідомлення, і код Д. Код Д, зокрема, задає відповідність означаючих і означаємих, тобто задає набір знаків, саме різниця кодів спричиняє різницю в правових знаках різних правових систем. Дослідники, вивчаючи правову систему, яка є для них нерідною

дуже часто помилково для її інтерпретації та пояснення використовують код рідної, зрозумілої правової системи. Результати таких досліджень не мають наукової цінності і несуть в собі некоректну інформацію, яка не може бути використана в подальшому.

Ю. Тихомиров серед основних помилок при проведенні порівняльно-правового аналізу називає такі: допускається неправильний вибір об'єктів правового аналізу і критеріїв їх порівняння; нерідко не враховуються об'єктивні умови і чинники, які породжують ті або інші інститути в різних правових системах; часто відбувається пряме запозичення наукових правових концепцій, які не завжди адекватно можуть бути відображені в законодавстві іншої держави; допускається невірне використання юридичних конструкцій, понять і термінів [7, 54–55]. Використання семіотичного підходу направлено саме на те, щоб уникнути цих помилок та отримати достовірні результати досліджень. Виділення правових знакових конструкцій та їх ретельний аналіз в семіотичному розрізі дозволяє чітко визначитись з термінологією, що має використовуватись, відокремити подібні, але не рівнозначні правові явища одне від одного, визначити можливі межі правових запозичень. Зокрема, поширена проблема невірного розуміння юридичних понять і термінів, що застосовуються в одній правовій системі, та нелогічне їх перенесення, адаптація в рамках іншої може бути вирішена шляхом виділення означуючої та означуваної частин та їх аналізу, в тому числі діахронного, який розкриє поетапну еволюцію даних понять.

Семіотичний підхід може допомогти порівняльно-правовій науці забезпечити здійснення своїх функцій на більш високому рівні. Це стосується, як теоретичних функцій, так і практичних. Семіотичний підхід, безумовно, сприяє розвитку теоретичних основ порівняльного правознавства, вдосконалює процес пізнання права та його складових елементів, збагачує методологічний потенціал порівняльного правознавства. Для виконання практичних функцій порівняльно-правової науки (використання результатів порівняно-правових досліджень як матеріалу для законодавця, як інструменту для тлумачення законодавства, виконання значення порівняльного правознавства для юридичної освіти і його ролі в уніфікації права [8, 29]) позитивний вплив застосування семіотичного підходу є очевидним, оскільки саме даний підхід не допускає виникнення термінологічних помилок при порівнянні об'єктів з різних правових систем. Він дозволяє зосереджувати увагу науковців не тільки на конкретній правовій системі або правовій сім'ї, а поширює пізнання на весь характерний для даного суспільства семіотичний простір, що має вагоме значення для порівняльно-правових досліджень. Таким чином, правові норми вивчаються не ізольовано від інших рівнів соціальної реальності, це позбавляє їх абстрактності та дозволяє побачити фактичні, реальні рівні сприйняття права та його елементів в культурі держав, що досліджуються.

За умови використання семіотичного підходу в порівняльно-правових дослідженнях треба зважати не те, що при дослідженні будь-якого об'єкта семіотичними методами він завжди визначається як мова. З семіотичної точки зору будь-яка мова є системою знаків, за допомогою яких здійснюється передача

інформації, і мова права не є виключенням. В рамках семіотичних досліджень мова права являє собою формалізовану мову, яка є штучною трансформою природної мови (особливого її письмового різновиду). Символіка правової мови дозволяє у більшості випадків домагатися однозначності термінів, що в ній використовуються. Під час дослідження необхідно чітко виокремлювати конкретні правові знаки та їх складові частини, у разі невиконання даної вимоги може виникнути плутанина в правових знаках різних правових систем та їх значеннях, що зводить нанівець використання семіотичного підходу. Науковець має бути досить широко обізнаний не тільки з правовими питаннями, що досліджуються, але і зі специфікою семіотичного підходу, його можливостями, що потребує ознайомлення з загальною теорією семіотики, лінгвістичною семіотикою.

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, необхідно зазначити, що семіотичний підхід, який зародився наприкінці XIX — початку XX ст. і активно використовується у багатьох сферах наукового пізнання сучасності, є одним з новаторських підходів у методології правової науки взагалі і, зокрема, порівняльно-правової науки. Можна зробити висновок, що залучення семіотичного підходу при розгляді питань порівняльного правознавства є запорукою їх повного та ефективного дослідження. На сьогоднішній день застосування положень семіотичного підходу в порівняльному правознавстві потребує детальної розробки, з огляду на те, що подібні дослідження поки що в сучасній вітчизняній юридичній науці не проводилися.

Література

1. Дамирли М. А. Сравнительное правоведение: актуальные проблемы эпистемологической саморефлексии (некоторые критико-poleмические размышления) // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. — 2006. — С. 88–99.
2. Саркисов А. К. Семіотика права (Історико-правове дослідження правових знакових конструкцій): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А. К. Саркисов. — Коломна, 2000. — 222 с.
3. Степанов Ю. В мире семиотики // Семіотика: антологія / сост. Ю. С. Степанов. — М., 2001. — С. 5–45.
4. Ветров А. А. Семіотика и ее основные проблемы / А. А. Ветров. — М.: Политиздат, 1968. — 264 с.
5. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. — Минск: Изд. В. М. Скакун, 1998. — 896 с.
6. Моррис Ч. Основания теории знаков // Семіотика: антологія / сост. Ю. С. Степанов. — М., 2001. — С. 45–98.
7. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. — М.: НОРМА, 1996. — 417 с.
8. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. Т. 1. Основы: пер. с нем. / К. Цвайгерт, Х. Кёти. — М.: Междунар. отношения, 2000. — 480 с.

Анотація

Чистякова Ю. В. Семіотичний підхід у порівняльно-правових дослідженнях: когнітивні можливості використання. — Стаття.

У статті дається характеристика семіотичного підходу загалом, демонструються когнітивні можливості використання даного підходу в порівняльно-правових дослідженнях. Визначаються основні, найбільш очевидні та важливі переваги використання семіотичного підходу в рамках порівняльного правознавства. Автором пропонується в процесі порівняльно-правового дослідження

застосовувати такі категорії семиотики, як правовий знак, означаюча та означаєма його частини, семіозис, код повідомлення та ін.

Ключові слова: семиотичний підхід, порівняльно-правові дослідження, правовий знак, семіозис, функції порівняльного правознавства, мова права.

Анотація

Чистякова Ю. В. Семиотический подход в сравнительно-правовых исследованиях: когнитивные возможности использования. Статья.

В статье дается характеристика семиотического подхода в целом, демонстрируются когнитивные возможности использования данного подхода в сравнительно-правовых исследованиях. Определяются основные, наиболее очевидные и важные преимущества использования семиотического подхода в рамках сравнительного правоведения. Автором предлагается в процессе сравнительно-правового исследования применять такие категории семиотики, как правовой знак, означающая и означаемая его части, семіозис, код сообщения и др.

Ключевые слова: семиотический подход, сравнительно-правовые исследования, правовой знак, семіозис, функции сравнительного правоведения, язык права.

Summary

Chistiakova J. V. Semiotic Approach in Comparative Law Researches: Cognitive Possibilities of Usage. Article.

In the article description of semiotic approach is given on the whole, cognitive possibilities of usage of this approach in comparative law researches are demonstrated. The basic, most obvious and important advantages of usage of semiotic approach in the context of comparative law are determined. The author suggested to apply in the process of comparative law researches such categories of semiotic as: legal sign, signifier and signified parts of it, semіosis, code of message and other.

Keywords: semiotic approach, comparative law researches, legal sign, semіosis, functions of comparative law, language of law.

УДК 343.242-053.6

Н. Л. Березовська

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОКАРАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИПРАВНО-ТРУДОВИМ ВПЛИВОМ, ЩО ЗАСТОСОВУВАЛИСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ДО XX СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. При розгляді проблем еволюції покарань, пов'язаних з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, слід з'ясувати такі питання. По-перше, у чому полягали особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх у цілому й з якого періоду кримінально-правова наука й практика стали виділяти неповнолітніх злочинців в особливу категорію. По-друге, які саме види покарань застосовувалися до неповнолітніх злочинців. По-третє, коли в кримінальному законодавстві одержало реалізацію положення про поєднання карального й виправно-трудового впливу при покаранні неповнолітніх злочинців.

Актуальність проблеми. В світлі проблем, пов'язаних із застосуванням покарань до неповнолітніх, для досягнення цілей покарання постає питання про поєднання покарання з виправно-трудовим впливом до такої категорії осіб,